

**Концептуальні засади
політики розбудови миру в Україні
в умовах збройного конфлікту, що триває**

Київ 2021

Концептуальні засади політики розбудови миру в Україні в умовах збройного конфлікту, що триває: наук.-практ. вид. / Тетяна Кисельова, Олександр Ключев, Альона Луньова. — Київ, 2021 — 26 с.

Концептуальні засади політики розбудови миру в Україні розроблені в межах проєкту «Сприяння примиренню та розбудові миру в Україні», що реалізується Данською Радою в справах біженців (DRC) у межах Програми ООН із відновлення та розбудови миру за фінансової підтримки Європейського Союзу. Мета проєкту – посилити зусилля із розбудови миру і примирення та підвищити інституційну спроможність Міністерства з питань реінтеграції тимчасово окупованих територій України.

Погляди, викладені в цьому документі, належать виключно авторам та не обов'язково відображають погляди DRC, ООН чи Європейського Союзу.

Програму ООН із відновлення та розбудови миру реалізують чотири агентства ООН: Програма розвитку ООН (ПРООН), Структура ООН із питань гендерної рівності та розширення прав і можливостей жінок (ООН Жінки), Фонд ООН у галузі народонаселення (UNFPA) і Продовольча та сільськогосподарська організація ООН (ФАО).

Програму підтримують дванадцять міжнародних партнерів: Європейський Союз (ЄС), Європейський інвестиційний банк (ЄІБ), Посольство США в Україні, а також уряди Данії, Канади, Нідерландів, Німеччини, Норвегії, Польщі, Швейцарії, Швеції та Японії.

За більш детальною інформацією, будь ласка, звертайтеся до Представництва Данської Ради у справах біженців.

Вул. Володимирська, 47, Київ, Україна, 01001, email: drc.ukraine@drc.ngo

© Представництво Данської Ради у справах біженців в Україні, 2021

© Кисельова Т., Ключев О., Луньова А., 2021

Про документ

Концептуальні засади політики розбудови миру в Україні в умовах збройного конфлікту, що триває, (далі – Концепція) було підготовано робочою групою, яка складалась із українських експертів Тетяни Кисельової,¹ Альони Луньової,² Олександра Ключева³ та за участі міжнародних експертів Медеа Турашвілі⁴ (Грузія), Александрю Фленк'я⁵ (Молдова) і представників Міністерства з питань реінтеграції тимчасово окупованих територій (далі – МРТОТ). Робоча група була створена при МРТОТ за сприяння Данської ради в справах біженців. Концепція була розроблена під час інклюзивних консультацій, у яких узяли участь 18 тематичних кластерів, понад 90 організацій та більше 200 осіб, зокрема, представники діалогових ініціатив, жіночих організацій, організацій внутрішньо переміщених осіб (далі – ВПО), ветеранів антитерористичної операції/операції Об'єднаних Сил (АТО/ООС), родин полонених, мешканців непідконтрольних уряду територій України;⁶ представників Міністерства з питань реінтеграції тимчасово окупованих територій, міжнародних організацій і донорських установ.⁷

Положення Концепції базуються на рекомендаціях учасників консультаційного процесу

і прагматично відображають наявну практику в сфері розбудови миру в Україні. Концепція є візійним документом, не має офіційного статусу й не затверджується відповідними органами державної влади. Водночас рекомендації Концепції можуть використовуватися та удосконалюватися всіма суб'єктами, які зацікавлені в розбудові сталого миру, а також стати основою для документів органів влади в цій сфері (стратегій, планів дій тощо). Цільова аудиторія Концепції – органи державної влади, органи місцевого самоврядування, організації та ініціативи громадянського суспільства, міжнародні організації та донорські установи.

Концепція має тимчасовий характер і адаптована саме для ситуації міжнародного збройного конфлікту, що триває, після завершення якого, Концепція має бути переглянута в контексті постконфліктного періоду. Географічний фокус Концепції – вся територія України, включно з непідконтрольними уряду України територіями Автономної Республіки Крим та міста Севастополь, а також непідконтрольними уряду територіями в Донецькій та Луганській областях.

¹ Тетяна Кисельова, к.ю.н., доцент, голова Центру досліджень медіації та діалогу, Національний університет «Києво-Могилянська академія»

² Альона Луньова, менеджерка з адвокації, Центр прав людини «ZMINA»

³ Олександр Ключев, старший аналітик, Громадянська мережа «ОПОРА»

⁴ Медеа Турашвілі, експертка з розбудови миру, незалежна дослідниця, Грузія

⁵ Александрю Фленк`я, експерт Робочої групи експертів, Представництво Данської Ради у справах біженців в Україні, Молдова

⁶ Тут і надалі під непідконтрольними уряду територіями України розуміються тимчасово окупована територія Автономної Республіки Крим та міста Севастополь, визначені відповідно до Закону України «Про забезпечення прав і свобод громадян та правовий режим на тимчасово окупованій території України», а також тимчасово окуповані території в Донецькій та Луганській областях, визначені відповідно до Закону України «Про особливості державної політики із забезпечення державного суверенітету України на тимчасово окупованих територіях у Донецькій та Луганській областях»

⁷ Перелік осіб та організацій, які брали участь у консультаційному процесі, знаходиться у Додатку 3

Зміст

I. Проблема, яка потребує розв’язання, і необхідність діяльності з розбудови миру в умовах збройного конфлікту, що триває	5
II. Основні підходи, мета, завдання Концепції	7
III. Базові принципи розбудови миру в Україні	10
IV. Основні види діяльності у сфері розбудови миру	12
V. Очікувані результати реалізації Концепції	18
Додаток 1. Словник термінів із розбудови миру	18
Додаток 2. Методологія процесу інклюзивних консультацій	22
Додаток 3. Список осіб та організацій, які брали участь у консультаційному процесі	25

I. Проблема, яка потребує розв'язання, і необхідність діяльності з розбудови миру в умовах збройного конфлікту, що триває

Починаючи з лютого 2014 року, в Україні триває міжнародний збройний конфлікт із Російською Федерацією, який став трагедією для мільйонів українців. Особливістю цього міжнародного збройного конфлікту є широке застосування гібридних методів, що між іншим включають вплив на населення всієї України, провокування непорозуміння й розбрату всередині українського суспільства. Відтак визначеність України щодо міжнародної природи збройного конфлікту не звільняє її та інших суб'єктів від необхідності протистояти гібридним загрозам всередині України, консолідувати групи українського суспільства з різними поглядами на події в Криму, Донецькій та Луганській областях навколо перспектив розвитку країни. Водночас важливо не допустити ізоляцію або самоізоляцію громадян України, які по-різному сприймають трагічні події в Україні, від процесу розбудови демократичної та успішної країни. Ігнорування необхідності працювати з усіма верствами населення України не лише не підсилює національні інтереси, але і створює загрозу продовження збройного конфлікту та збільшення його негативних наслідків.

Не менш важливе завдання – донести до суспільства та політичних суб'єктів ідею необхідності відмови від маніпулятивної риторики, у якій розбудова миру ототожнюється з капітуляцією та здачею національних інтересів України. На противагу цьому зовнішньому впливу, Україна має створити власне

бачення свого майбутнього — наратив «українського миру», який буде достатньо інклюзивним і водночас консолідуючим для всього українського суспільства, включно з територіями, непідконтрольними уряду України, і прифронтовими територіями. Розбудова миру працює на зміцнення України на всій території держави, на здатність усіх суспільних груп працювати над спільним майбутнім, а відмова від пошуку об'єднуючої платформи для громадян може підсилити можливості Російської Федерації та інших суб'єктів провокувати і використовувати внутрішні розбіжності в Україні в інтересах своєї політики. Практика розбудови миру спрямована на протидію цим викликам, які потребують відповіді саме зараз, під час гарячої фази конфлікту, і на всій території України.

Для розбудови миру необхідна системна діяльність держави, інститутів громадянського суспільства, населення України, міжнародної спільноти на всіх рівнях суспільства із застосуванням мульти-трекового підходу.⁸ Втім, ця робота не може замінити політичне врегулювання міжнародного збройного конфлікту на вищому рівні й має адаптуватися відповідно до результатів політичних перемовин. Українське громадянське суспільство не може «вирішити збройний конфлікт», але може зробити внесок у зміцнення єдності, соціальної згуртованості,⁹ стійкості¹⁰ всієї країни включно з непідконтрольними уряду України територіями; створити умови для всебічної підтримки населенням майбутнього полі-

⁸ Мульти-трековий (багаторівневий) підхід — підхід до розуміння розбудови миру як сукупності багатьох ініціатив і заходів, що здійснюються на різних рівнях суспільства (від політичних перемовин на вищому рівні до локальних ініціатив в місцевих громадах), де ініціативи на різних рівнях поєднуються задля позитивного взаємного впливу, а негативні впливи між рівнями мінімізуються

⁹ Соціальна згуртованість — якість співіснування людей всередині певної групи, а також їхні взаємини з оточуючими інституціями та іншими групами людей. Основою соціальної згуртованості є підвищення рівня соціальної довіри в суспільстві

¹⁰ Стійкість суспільства — здатність суспільних систем й інститутів протистояти загрозам, адаптуватися до їх дії та швидких змін безпекового середовища, як внутрішнього, так і зовнішнього, безперебійно функціонувати до і під час кризи, а також швидко відновлюватися після кризи до бажаної рівноваги на попередньому або на новому рівні

I. Проблема, яка потребує розв'язання, і необхідність діяльності з розбудови миру в умовах збройного конфлікту, що триває

тичного врегулювання, розбудови сталого миру,¹¹ розвитку України як демократичного суспільства. Адже робота з розбудови миру, порозуміння, поширення культури діалогу притаманна всім демократичним країнам, які навіть не перебувають у стані збройного конфлікту.

Попри те, що збройний конфлікт на території України все ще триває, діяльність із розбудови миру реалізується в Україні вже певний час. Зокрема, громадянським суспільством ведеться робота з підтримки й забезпечення прав ВПО та інших груп населення, що зазнали негативного впливу збройного конфлікту. Проводяться діалогові процеси¹² між представниками влади різних рівнів і громадянським суспільством щодо реформ, участі громад у прийнятті рішень, минулого й майбутнього України, шляхів вирішення збройного конфлікту тощо, зокрема, за участі громадян України, які проживають на непідконтрольних уряду України територіях. Активно ведеться робота щодо популяризації конструктивних методів вирішення конфліктів, таких як медіація й діалог, зокрема, у сфері освіти й державної служби. Створюються й реалізуються спільно з державними органами плани дій щодо Резолюції Ради Безпеки ООН 1325 «Жінки, мир, безпека».

Держава також зробила низку позитивних кроків у сфері розбудови миру. Створено посаду Віце-прем'єр-міністра України — Міністра з питань реінтеграції тимчасово окупованих територій України; підсилено Міністерство з питань реінтеграції тимчасово окупованих територій; напрацьовано цілу низку стратегічних документів, що стосуються розбудови миру, створено Кримську Платформу тощо.

Однак очевидно, що цих зусиль недостатньо – робота громадянського суспільства у сфері розбудови миру має підтримуватися й підсилюватися державою на системному рівні. Існує необхідність у більш активному включенні в процеси розбудови миру державних інституцій, зокрема, Міністерства з питань реінтеграції тимчасово окупованих територій, яке, відповідно до законодавства України, є центральним органом виконавчої влади, уповноваженим формувати державну політику у сфері розбудови миру. Більш активна роль держави в цій сфері може забезпечити координацію діяльності всіх суб'єктів, уникнути дублювання зусиль, забезпечити більш сталу й системну відповідь суспільства на загрози, пов'язані зі збройним конфліктом. Також необхідно враховувати, що заходи з розбудови миру можуть досягти найкращих результатів за умови суттєвого підвищення рівня довіри до органів влади й державних інституцій, а залучення держави до процесів розбудови миру зможе підвищити рівень довіри до її інститутів.

Підсумовуючи, станом на сьогодні у сфері розбудови миру перед державою і громадянським суспільством постають численні виклики, а саме:

- ▶ відсутність концептуального розуміння розбудови миру з урахуванням специфіки збройного конфлікту, що триває;
- ▶ вплив зовнішніх суб'єктів на внутрішні дискусії щодо шляхів розв'язання конфлікту та з інших питань розвитку країни;
- ▶ невизначеність політичного врегулювання міжнародного збройного конфлікту;
- ▶ постійне звуження можливостей України взаємодіяти з мешканцями непідконтрольних уряду територій;

¹¹ Сталий мир — мета і процес формування єдиного бачення в суспільстві, при якому враховуються потреби всіх сегментів населення; яке охоплює заходи щодо попередження спалаху, ескалації, продовження і повторення конфліктів; в якому приділяється увага причинам конфліктів, підтримці припинення бойових дій між сторонами конфліктів, забезпечується примирення, рух до відновлення і розвитку

¹² Діалог (діалоговий процес, фасилітований діалог) — спеціально підготовлений груповий процес професійно підтримуваної комунікації, який відбувається за допомогою ведучих – фасилітаторів – і має на меті покращення розуміння і стосунків між учасниками і, у деяких випадках, — ухвалення рішень у спосіб, що передбачає рівну можливість учасників зустрічі висловлювати власні думки в безпечному просторі

I. Проблема, яка потребує розв'язання, і необхідність діяльності з розбудови миру в умовах збройного конфлікту, що триває

- ▶ відсутність консенсусу між провідними політичними партіями України з питань міжнародного збройного конфлікту та надмірна політизація діяльності, пов'язаної зі збройним конфліктом;
- ▶ несприятливе медійне середовище, яке залежить від партійних зв'язків та зацікавлених власників;
- ▶ низька мобільність громадян України між регіонами й недостатнє розуміння важливості питань соціальної згуртованості і стійкості на всіх рівнях;
- ▶ недосконала законодавча база щодо проблем територій і груп населення, які постраждали від збройного конфлікту;
- ▶ нестача бюджетних ресурсів для усунення наслідків конфлікту.

Ця Концепція дає відповідь лише на перший виклик шляхом розробки концептуального розуміння — рамки розбудови миру — з урахуванням специфіки збройного конфлікту, що триває, та таким чином закладає підвалини для формування політики в цій сфері. Визначення єдиної концептуальної рамки розбудови миру для України допоможе всім суб'єктам — державі, громадянському суспільству, міжнародним організаціям і донорським установам — системно і скоординовано рухатися в напрямку сталого миру й розвитку України.

II. Основні підходи, мета, завдання Концепції

Для цілей цієї Концепції¹³ під **розбудовою сталого миру** (англ. — peacebuilding, укр. синоніми: побудова миру, миробудівництво, миробудування, миротворення, миробудова) розуміються заходи, спрямовані на сприяння вирішенню міжнародного збройного конфлікту на засадах відновлення територіальної цілісності та суверенітету України; подолання наслідків конфлікту; зниження ризику виникнення інших збройних та насильницьких конфліктів; створення основ для сталого миру й розвитку шляхом зміцнення стійкості та соціальної згуртованості суспільства, формування інклюзивної громадянської ідентичності.¹⁴

Географічний фокус Концепції — вся територія України, включно з непідконтрольними уряду України територіями Автономної Республіки Крим та міста Севастополь, а також непідконтрольними уряду України територіями в Донецькій та Луганській областях.

Мета документу — формування концептуальних засад політики розбудови миру в Україні для ефективного планування та скоординованої діяльності органів державної влади, органів місцевого самоврядування та інститутів громадянського суспільства у сфері розбудови миру.

Концепція є візійним документом, не має офіційного статусу й не затверджується відповідними органами державної влади. Водночас, рекомендації Концепції можуть використовуватися та вдосконалюватися всіма зацікавленими в розбудові сталого миру суб'єктами, а також стати основою для доку-

ментів органів влади в цій сфері (стратегій, планів дій то.що).

Завданнями Концепції є:

- ▶ сформулювати визначення й базові принципи розбудови сталого миру в Україні на основі широких консультацій із представниками громадянського суспільства і з урахуванням контекстуальних особливостей;
- ▶ визначити ключові види діяльності у сфері розбудови миру та пріоритетні для реалізації в Україні заходи;
- ▶ врахувати специфіку впливу міжнародного збройного конфлікту на формування та реалізацію політики розбудови сталого миру в Україні;
- ▶ визначити місце держави та її потенціал у процесі формування та реалізації заходів із розбудови сталого миру в Україні.

Цільова аудиторія Концепції — органи державної влади, органи місцевого самоврядування, організації та ініціативи громадянського суспільства, міжнародні організації й донорські установи.

В основу розробленої Концепції покладено розуміння **позитивного миру**, на відміну від негативного, за визначеннями Йохана Галтунга.¹⁵ Ця Концепція також **базується на підході** до визначення розбудови миру як складової більш широкої політики реінтеграції, яка складається з низки інших політик, наприклад, політики інтеграції ВПО, перехідного правосуддя,¹⁶ інформаційної політики,

¹³ Інші терміни, які дотичні до сфери розбудови миру, представлено у Додатку 1 до цієї Концепції

¹⁴ Інклюзивна громадянська ідентичність — отождення себе зі спільнотою громадян державного утворення; феномен свідомого та активного громадянства, що базується на ідеї визнання різноманітності та включення в життя держави й суспільства всіх груп громадян

¹⁵ Негативний мир визначається відсутністю війни та насильства. Позитивний мир характеризується більш стійким миром, який будується на стабільних інвестиціях в економічний розвиток та інституції, а також на суспільних установках, які сприяють сталому миру

¹⁶ Перехідне правосуддя (правосуддя перехідного періоду, перехідна юстиція) — комплекс принципів, процесів, заходів і практик, спрямованих на відновлення справедливості щодо жертв широкомасштабних або систематичних порушень прав людини, створення умов і можливостей для розбудови миру у постконфліктний період або трансформації політичних систем в авторитарних державах

політики щодо політичного врегулювання міжнародного збройного конфлікту тощо. В умовах збройного конфлікту, що триває, важливо відокремити сферу діяльності з розбудови миру від загального спектру реформ та державного будівництва. Такий підхід дозволить уникнути ситуації, коли проблематика розбудови миру розчиняється в масштабному переліку політичних, правових, соціально-економічних, інфраструктурних перетворень, а дозволяє сконцентруватися на зміцненні соціальних горизонтальних (між громадянами) і вертикальних (між громадянами й державою) зв'язків. У зв'язку з тим, що міжнародний досвід і наукові дослідження не окреслюють чітко предмету й меж розбудови миру, а відсилають до контексту й особливостей кожної країни, основним критерієм для визначення цих питань в Україні був практичний локальний досвід і стратегічне бачення учасників консультативного процесу. Тому у даній Концепції політика розбудови миру обмежується:

1. діяльністю щодо розбудови миру як такої: діалог, освіта у сфері розбудови миру, заходи з підвищення соціальної згуртованості, створення умов для ефективної комунікації питань розбудови миру;
2. деякими дотичними до розбудови миру компонентами в інших політиках: перешкоди правосуддя; політичне врегулювання міжнародного збройного конфлікту; інтеграція ВПО, забезпечення прав і допомоги особам, які постраждали від збройного конфлікту; економічний розвиток Донецької й Луганської областей;
3. організаційною діяльністю щодо імплементації заходів із розбудови миру.

Ця Концепція базується на розумінні, що **суб'єктами реалізації заходів із розбудови миру** в умовах збройного конфлікту, що триває, в Україні можуть бути:

- ▶ державні органи влади всіх рівнів;
- ▶ органи місцевого самоврядування;
- ▶ громадські об'єднання й ініціативи представників громадянського суспільства, у тому числі жінок, молоді, ВПО, ветеранів АТО/ООС, родин полонених тощо;
- ▶ міжнародні організації, донорські установи;
- ▶ політичні партії;
- ▶ місцеві громади;
- ▶ суб'єкти господарювання (бізнес);
- ▶ представники медіа;
- ▶ інші зацікавлені суб'єкти.

III. Базові принципи розбудови миру в Україні

1. Принципи розбудови миру, пов'язані з **верховенством права** і пріоритетом **основоположних прав людини**:
 - ▶ верховенство права;
 - ▶ неухильне дотримання прав людини й основоположних свобод;
 - ▶ пріоритет цінності людського життя;
 - ▶ уникнення безкарності;
 - ▶ недопущення дискримінації за будь-якою ознакою, зокрема, походженням, місцем проживання та іншими;
 - ▶ забезпечення гендерної рівності¹⁷ та залучення жінок у процеси розбудови миру і прийняття рішень на всіх рівнях влади.
 2. Принципи розбудови миру, пов'язані з **інклюзивністю й діалогом**:
 - ▶ застосування відновного підходу¹⁸ при розробці й імплементації політики у сфері розбудови миру;
 - ▶ залучення до розробки й реалізації політики розбудови миру представників інститутів громадянського суспільства, жінок, молоді, представників груп населення, які постраждали внаслідок збройного конфлікту, зокрема ВПО, ветеранів АТО/ООС, родин полонених, мешканців непідконтрольних
 - ▶ уряду України територій тощо шляхом проведення публічних консультацій і діалогових процесів (принцип «нічого для нас без нас»);
 - ▶ створення на всій території України простору для інклюзивного діалогу із залученням мешканців непідконтрольних уряду України територій;
 - ▶ поширення культури миру й ненасильницької комунікації, зокрема у відносинах між владою та громадянським суспільством, між органами центральної влади й місцевого самоврядування, між різними соціальними групами;
 - ▶ застосування професійного підходу до дизайну та проведення діалогів із залученням фасилітаторів, які мають професійну підготовку, і з урахуванням принципів фасилітованого діалогу.
3. Принципи розбудови миру, пов'язані із **соціально-економічними та безпековими факторами**.
 - ▶ урахування соціально-економічних та безпекових особливостей територіальних громад та інших суб'єктів політики розбудови миру в процесі розробки й реалізації політики;

¹⁷ Гендерна рівність — рівний правовий статус жінок і чоловіків та рівні можливості для його реалізації, що дозволяє особам обох статей брати рівну участь у всіх сферах життєдіяльності суспільства

¹⁸ Відновний підхід («restorative justice approach») у вирішенні конфліктів передбачає орієнтованість на виправлення завданої конфліктом шкоди та відновлення порушених взаємин між людьми. Під час вирішення конфліктів у відновному підході залучаються всі сторони спору, а сам конфлікт розглядається як можливість удосконалення відносин та розвитку

- ▶ урахування та протидія загрозам національному суверенітету та територіальній цілісності України, протидія виникненню та ескалації конфліктів на всіх рівнях суспільства при розробці й імплементації політики розбудови миру (принципи безпечної реінтеграції,¹⁹ конфлікт-чутливості,²⁰ «не нашкодь»);²¹
- ▶ урахування питань безпеки людини в заходах національної безпеки — посилення гарантій дотримання прав людини, включення всіх суспільних груп до процесу прийняття рішень, протидія проявам екстремізму, нетерпимості та дискримінації.

4. **Організаційні** принципи розбудови миру:

- ▶ застосування стратегічного й системного підходів, урахування як довгострокової, так і короткострокової перспектив, гнучке реагування на зміни та виклики зовнішнього середовища при розробці й реалізації політики розбудови миру;
- ▶ забезпечення безпеки й захисту учасників діалогових ініціатив, журналістів, правозахисників, представників влади, які працюють із жителями непідконтрольних уряду України територій та/або темами розбудови миру;
- ▶ координація діяльності міжнародних і локальних, державних та недержавних суб'єктів, які впливають на формування політики та реалізують заходи із розбудови миру, зокрема, шляхом створення базової інфраструктури миру (Національного Центру Розбудови Миру та/або інших структур);
- ▶ політики й заходи з розбудови миру мають ґрунтуватися на аналізі потреб та пріоритетів українського суспільства;
- ▶ міжнародні організації й донорські спільноти, які надають підтримку діяльності з розбудови миру в Україні, будують свої програми на засадах, запропонованих українськими акторами, і на основі аналізу актуальних потреб і пріоритетів українського суспільства (принцип «локальної власності»);
- ▶ забезпечення прозорого та системного інформування суспільства щодо політик та заходів із розбудови миру;
- ▶ забезпечення належної прозорості фінансової й організаційної підтримки громадянського суспільства, що працює у сфері розбудови миру.

¹⁹ Безпечна реінтеграція – комплексний підхід, спрямований на забезпечення одночасного та угодженого прогресу на різних рівнях, зокрема: (1) міжнародне врегулювання; (2) реінтеграція прифронтових та тимчасово окупованих територій; (3) забезпечення національної єдності та соціальної згуртованості

²⁰ Конфлікт-чутливість — розуміння того, як допомога (гуманітарна, технічна тощо) взаємодіє з конфліктом у певному контексті, з метою пом'якшити ненавмисні негативні наслідки такої допомоги та позитивно вплинути на вирішення конфлікту там, де це можливо, за допомогою гуманітарних заходів, заходів для розвитку та/або розбудови миру

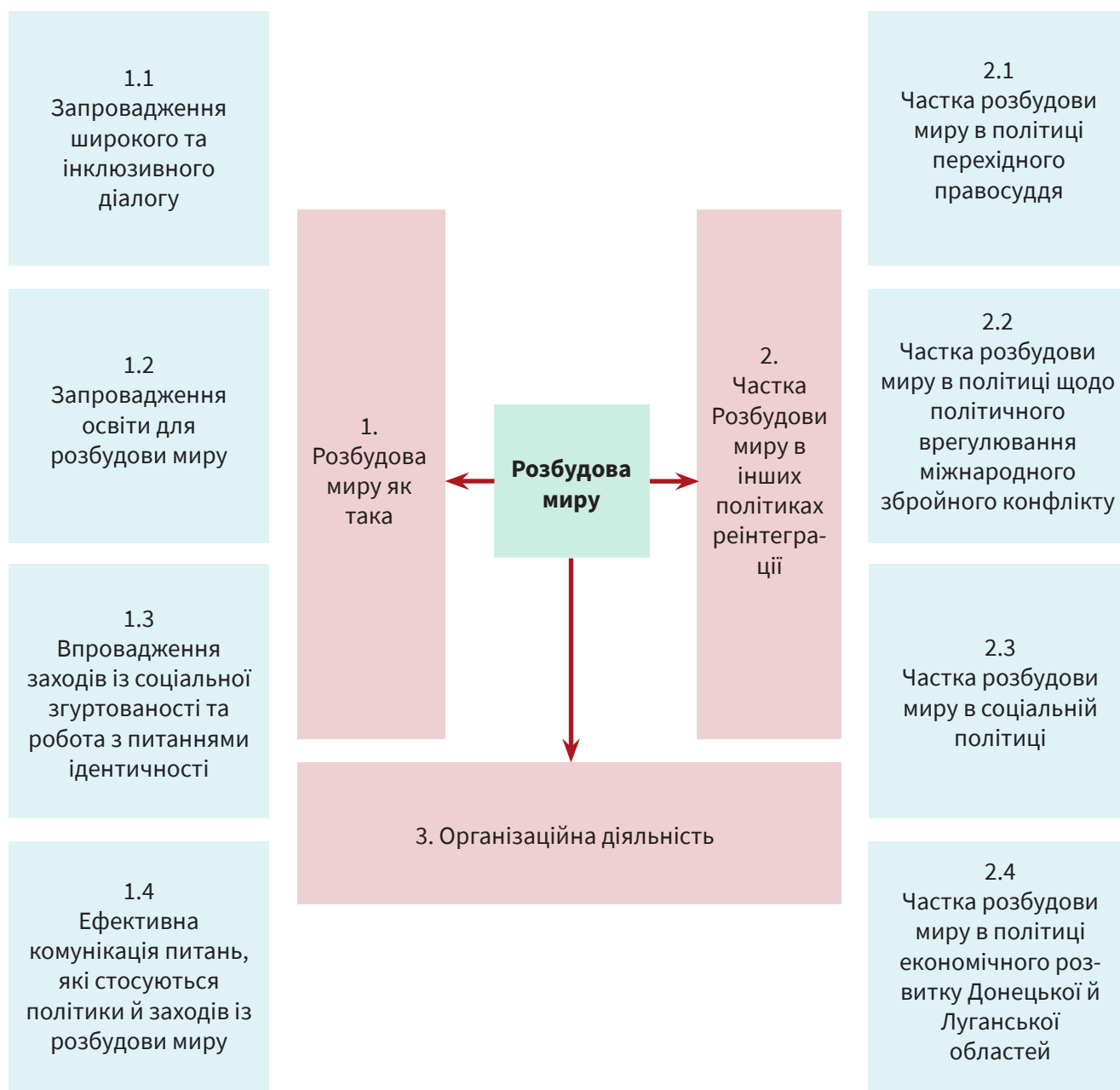
²¹ «Не нашкодь» (Do No Harm) — мінімальне зобов'язання будь-якого суб'єкта не завдавати шкоди під час дії чи інтервенції в конфлікт; тобто, свідомо розуміти та намагатися уникнути чи пом'якшити негативні наслідки своєї діяльності

IV. Основні види діяльності у сфері розбудови миру

Попри те, що Концепція базується на розумінні розбудови миру як однієї зі складових більш загальної політики реінтеграції, важливим є системне продовження реформ в інших сферах, як то реформа сектору безпеки, освіти, судова реформа, реформа децентралізації тощо, які створюють необхідний контекст і передумови для розбудови миру. Також роботі з розбудови миру має передувати задоволення базових потреб тих, хто постраждав унаслідок збройного конфлікту, у безпеці, забезпеченні засобами існування

та житлом, забезпеченні права на соціальний захист тощо. Діяльність у сфері розбудови миру можна розділити на три групи:

1. розбудова миру як така;
2. частка розбудови миру в інших політиках реінтеграції (перехідне правосуддя, інформаційна політика реінтеграції тощо);
3. організаційна діяльність, яка забезпечує й підтримує діяльність у сфері розбудови миру.

Представлені види діяльності можуть реалізовуватися всіма суб`єктами політики розбудови миру, включно з органами державної влади. Подальша пріоритизація цієї діяльності і визначення конкретних видів діяльності, які будуть реалізовуватися державою, потребує окремого дослідження і стратегування. Нижче наведена загальна рамка діяльності для всіх суб`єктів політики розбудови миру.

1. ДІЯЛЬНІСТЬ ЩОДО РОЗБУДОВИ МИРУ ЯК ТАКА

1.1. Запровадження широкого та інклюзивного діалогу

- ▶ започаткування й підтримка діалогу між політичними партіями, зміцнення парламентського діалогу щодо нагальних питань майбутнього України й розбудови сталого миру;
- ▶ створення передумов, розробка механізмів та започаткування діалогу (національного діалогу)²² щодо політичних питань врегулювання збройного конфлікту;
- ▶ створення та розвиток національних, регіональних та локальних діалогових майданчиків на території всієї України, включно з залученням мешканців непідконтрольних уряду України територій;
- ▶ проведення системних інклюзивних консультацій у діалоговому підході щодо формування й реалізації політики з розбудови миру;
- ▶ розробка дизайну діалогів щодо чутливих тем та системне проведення безпечних діалогових процесів щодо таких тем (наприклад, формування інклюзивної політичної ідентичності громадян України, питання майбутнього України, колективної пам`яті, мовної політики, визначення жертв збройного конфлікту).

²² Національний діалог — офіційний форум для переговорів на політичному рівні, який зазвичай скликається для вирішення питань, що становлять національне значення, наприклад, корінних причин конфліктів, наслідком яких були політичні протести або збройне насильство

- ▶ забезпечення систематичного включення представників органів державної влади та місцевого самоврядування до діалогових процесів на всіх рівнях;
- ▶ проведення постійного моніторингу та мапування діалогових ініціатив, які виникають та реалізуються на локальному й центральному рівнях;
- ▶ підтримка та розвиток професійної спільноти фасилітаторів діалогу;
- ▶ систематизація методології, понятійного апарату, етичних стандартів діалогових процесів.

1.2. Запровадження освіти для розбудови миру

- ▶ забезпечення підготовки фахівців із питань конфліктів і подолання їх наслідків у рамках формальної освіти;
- ▶ включення до наявних освітніх стандартів загальної середньої і вищої освіти результатів навчання та компетенцій з основ конфліктології, навичок аналізу й управління конфліктами;
- ▶ підтримка й подальше впровадження програм із розвитку критичного мислення, емоційного інтелекту, медіаграмотності; програм шкільної медіації, анти-булінгу, мирної школи та інших програм і проєктів, спрямованих на формування безпечного освітнього середовища й навичок ненасильницького вирішення конфліктів;
- ▶ запровадження в закладах загальної середньої та вищої освіти додаткових факультативних занять (курсів) з тематики розбудови миру;
- ▶ розробка, апробування та запровадження програм підвищення кваліфікації з питань розбудови миру для педагогічних працівників, державних службовців усіх рівнів, інших осіб;

- ▶ систематичне навчання військовослужбовців, працівників правоохоронних органів, військових капеланів та інших осіб, зокрема, тих, які залучаються до здійснення заходів із забезпечення національної безпеки й оборони, відсічі і стримування збройної агресії Російської Федерації в Донецькій та Луганській областях, окремим аспектам розбудови миру, навичкам аналізу конфліктів та налагодження ефективного спілкування із цивільними особами;
- ▶ аналіз та узагальнення міжнародного досвіду у сфері розбудови миру, розробка та видання інформаційно-просвітницьких, навчальних, методичних матеріалів, спеціалізованої літератури з питань превенції та управління конфліктами, діалогу та медіації, міжнародних практик розбудови миру та інших питань розбудови миру;
- ▶ створення мережі ініціатив та закладів неформальної громадянської освіти у сфері розбудови миру, які підтримуються державою, бізнесом та міжнародними донорськими установами.
- ▶ розробка та впровадження стратегій й заходів щодо інклюзивної політики пам'яті;²³
- ▶ проведення роботи щодо колективної пам'яті, зокрема локальних і національних дискусій і діалогів щодо радянського періоду та інших травматичних тем минулого;
- ▶ підтримка культурних і мистецьких ініціатив щодо збройного конфлікту, які мають об'єднуючий потенціал;
- ▶ проведення культурних і професійних обмінів між населенням, громадами, представниками влади та іншими зацікавленими групами з різних регіонів України, сприяння впровадженню спільних міжрегіональних ініціатив;
- ▶ підвищення рівня громадянського активізму в громадах;
- ▶ створення інклюзивних просторів на локальному рівні, ресурсних центрів розбудови миру та діалогу (бібліотеки, відеотеки, дискусійні клуби тощо);
- ▶ впровадження й підтримка інституту відновного правосуддя в кримінальному судочинстві, інституту медіації в цивільних, адміністративних і господарських спорах, інституту шкільної медіації;

1.3. Впровадження заходів із соціальної згуртованості та робота з питаннями ідентичності

- ▶ розробка та впровадження заходів щодо підтримки зв'язків із жителями непідконтрольних уряду України територій, зокрема діалогових ініціатив, заходів, спрямованих на протидію стигматизації цієї категорії громадян, спрощення перетину КПВВ і покращення умов на них, створення умов для навчання молоді з непідконтрольних уряду України територій у ВНЗ України тощо;
- ▶ повноцінне забезпечення політичних прав ВПО та мешканців прифронтових територій;
- ▶ підтримка роботи з впровадження Національних планів дій із виконання Резолюції Ради Безпеки ООН 1325 «Жінки, мир, безпека», посилення компоненту розбудови миру й безпеки людини в цій роботі;
- ▶ створення програм із розбудови миру для молоді й дітей із їх максимальним залученням у розробку і впровадження цих програм відповідно до Резолюції Ради Безпеки ООН 2250;
- ▶ зміцнення спроможності регуляторних органів України та недержавних ініціатив об'єктивно і прозоро виявля-

²³ Політика пам'яті — практики, пов'язані переважно з формуванням колективної або історичної пам'яті, які не передбачають інтервенції до сфери професійного історіописання та дидактичної історії

ти та протидіяти поширенню в ЗМІ або в інший спосіб дезінформації, проявів дискримінації та нетерпимості;

- ▶ розробка та впровадження механізмів раннього сповіщення та превенції конфліктів (early warning systems) на всіх рівнях, зокрема на локальному; координація зусиль наявних платформ із цього питання;
- ▶ створення та розповсюдження контенту, зокрема у формі соціальної реклами, який має об'єднуючий потенціал;
- ▶ сприяння міжконфесійному діалогу з питань конфлікту, підвищення спроможності релігійних організацій реалізовувати заходи у сфері розбудови миру, підтримка роботи з військовими капеланами.

1.4. Ефективна комунікація питань, які стосуються політики й заходів із розбудови миру

- ▶ створення недискримінаційного публічного дискурсу та протидія дегуманізації всіх категорій населення, які зазнали негативного впливу конфлікту;
- ▶ посилення інформаційного обміну між молоддю та іншими групами в громадах на території всієї України, із залученням мешканців непідконтрольних уряду територій;
- ▶ заохочення й підтримка конфлікт-чутливого висвітлення в медіа подій, пов'язаних зі збройним конфліктом;
- ▶ підвищення рівня поінформованості населення щодо ініціатив із розбудови миру, включно з на непідконтрольними уряду України територіями;
- ▶ сприяння протидії мові ворожнечі, радикалізації та поляризації суспільства в засобах масової інформації та в публічному просторі, зокрема на непід-

контрольних уряду України територіях;

- ▶ підвищення якості державних комунікацій із питань конфлікту, розбудови миру та реформ на всій території України з фокусом на непідконтрольні уряду території.

2. ЧАСТКА РОЗБУДОВИ МИРУ В ІНШИХ ПОЛІТИКАХ РЕІНТЕГРАЦІЇ

2.1 Частка розбудови миру в політиці переміщення правосуддя

- ▶ створення та функціонування державної системи моніторингу й документування порушень прав людини, міжнародного гуманітарного права та інших порушень, вчинених під час збройного конфлікту, створення необхідних для цього інструментів, включно з відповідними реєстрами;
- ▶ напрацювання та широке інклюзивне обговорення питань меморіалізації²⁴ та колективної пам'яті, що пов'язані з подіями збройного конфлікту, в конфлікт-чутливий спосіб тоді, коли це зможе сприйматися суспільством;
- ▶ визначення поняття жертв/постраждалих від збройного конфлікту та механізмів забезпечення компенсації та відновлення їхніх прав на основі інклюзивних діалогових процесів;
- ▶ проведення заходів із уникнення безкарності, зокрема забезпечення ефективного розслідування злочинів, вчинених в умовах збройного конфлікту всіма його учасниками; злочинів, вчинених під час подій на Майдані 2013-2014 рр., Одеської трагедії 2 травня 2014 р.

²⁴ Меморіалізація — система дій, спрямованих на надання матеріальному об'єкту або темі статусу точки фіксації історичних сенсів, а також на запуск колективних активностей у контексті теми згадування

2.2. Частка розбудови миру в політиці щодо політичного врегулювання міжнародного збройного конфлікту

- ▶ робота щодо звільнення осіб, які були позбавлені свободи внаслідок збройного конфлікту;
- ▶ робота щодо захисту прав осіб, які відбували покарання на непідконтрольній уряду України території до початку збройного конфлікту;
- ▶ розшук осіб, які зникли безвісти у зв'язку та в умовах збройного конфлікту;
- ▶ залучення представників громадянського суспільства до політичних перемовин за необхідності;
- ▶ використання аналітичних та наукових напрацювань у сфері розбудови миру учасниками переговорного процесу.

2.3. Частка розбудови миру в соціальній політиці

- ▶ забезпечення повноцінної інтеграції внутрішньо переміщених осіб у приймаючих громадах, зокрема сприяння забезпеченню житлових прав внутрішньо переміщених осіб;
- ▶ забезпечення пенсії та інших соціальних виплат мешканцям непідконтрольної уряду України території без необхідності взяття їх на облік як внутрішньо переміщених осіб;
- ▶ забезпечення підтримки особам, які були позбавлені особистої свободи внаслідок збройного конфлікту, а також членів їхніх сімей;
- ▶ забезпечення доступу до психологічної допомоги, медичної та психологічної реабілітації осіб, які постраждали внаслідок збройного конфлікту.

2.4. Частка розбудови миру в політиці економічного розвитку Донецької й Луганської областей

- ▶ суттєве наповнення та якісна імплементація комплексної програми формування соціальної згуртованості на основі щорічних планів у відповідності зі Стратегією економічного розвитку Донецької та Луганської областей на період до 2030 року;
- ▶ залучення інститутів громадянського суспільства, міжнародних організацій і донорських установ для реалізації комплексної програми формування соціальної згуртованості;
- ▶ виконання мінімальних державних стандартів забезпечення громадян культурними, соціальними, адміністративними послугами;
- ▶ забезпечення доступу до якісної інфраструктури, зокрема транспортної, медичної, освітньої та телекомунікаційної.

3. ОРГАНІЗАЦІЙНА ДІЯЛЬНІСТЬ ЩОДО ІМПЛЕМЕНТАЦІЇ ЗАХОДІВ ІЗ РОЗБУДОВИ МИРУ

- ▶ створення державної стратегії розбудови миру на основі інклюзивного діалогового консультативного процесу;
- ▶ створення й забезпечення повноцінної діяльності Національного Центру Розбудови Миру;
- ▶ розробка та впровадження цифрових технологій, зокрема он-лайн форматів діалогів, для підвищення ефективності діяльності з розбудови миру;
- ▶ аналіз та моніторинг політики й діяльності з розбудови миру на предмет конфлікт-чутливості й гендерної чутливості;
- ▶ посилення координації зусиль усіх суб'єктів політики розбудови миру, а також міжсекторальної взаємодії;

IV. Основні види діяльності у сфері розбудови миру

- ▶ забезпечення зв'язку між локальними ініціативами громадянського суспільства й державною політикою розбудови миру;
- ▶ вивчення міжнародного досвіду впровадження заходів із розбудови миру;
- ▶ вивчення наявного досвіду інститутів громадянського суспільства в усіх сферах розбудови миру, включно із залученням жителів невідконтрольної уряду України території;
- ▶ забезпечення постійного системного фінансування діяльності з розбудови миру;
- ▶ забезпечення постійної, системної, професійної комунікації процесів і результатів діяльності з розбудови миру;
- ▶ підтримка професійного розвитку представників громадянського суспільства, які працюють у сфері розбудови миру, профілактика професійного вигорання, підтримка їхнього відновлення.

V. Очікувані результати реалізації Концепції

Короткострокові результати:

- ▶ підвищення ефективності державних зусиль із планування та реалізації заходів із розбудови сталого миру в Україні;
- ▶ створення сприятливих умов для розробки та ухвалення законодавчих та підзаконних актів, необхідних для комплексної реалізації політики розбудови сталого миру;
- ▶ інтенсифікація суспільних дискусій щодо змісту та форм політики розбудови миру в Україні;
- ▶ мобілізація діяльності інститутів громадянського суспільства у сфері розбудови миру;
- ▶ спрямування зусиль донорів і міжнародних організацій у ті сфери й за тими правилами, які були визначені національними суб`єктами (забезпечення «локальної власності»);
- ▶ створення сприятливих умов для координації зусиль органів державної влади, органів місцевого самоврядування, інститутів громадянського суспільства, міжнародних організацій і донорських установ у сфері розбудови миру.

Довгострокові результати:

- ▶ запровадження в Україні ненасильницьких практик вирішення конфліктів, а також системи механізмів попередження насильницьких конфліктів, суспільних розколів, протистоянь, дискримінаційних проявів та інформаційної дестабілізації;
- ▶ підвищення спроможності держави протидіяти спробам провокувати в Україні нові конфлікти насильницького або іншого характеру, негативно впливати на внутрішньоукраїнський діалог шляхом дезінформації та іншими методами;
- ▶ забезпечення в Україні інституційних механізмів системного та інклюзивного діалогу з будь-яких важливих питань суспільного розвитку та функціонування держави;
- ▶ ефективне врахування принципів конфлікт-чутливості й гендерної рівності в процесі реформування державою різних сфер суспільства;
- ▶ створення сприятливих умов для підвищення довіри громадян України до державних інститутів та їх рішень.

Додаток 1. Словник термінів із розбудови миру

Безпечна реінтеграція — комплексний підхід, спрямований на забезпечення одночасного та угодженого прогресу на різних рівнях, зокрема: (1) міжнародне врегулювання; (2) реінтеграція прифронтових та тимчасово окупованих територій; (3) забезпечення національної єдності та соціальної згуртованості.²⁵

Відновний підхід («restorative justice approach») у вирішенні конфліктів передбачає орієнтованість на виправлення завданої конфліктом шкоди та відновлення порушених взаємин між людьми. Під час вирішення конфліктів у відновному підході залучаються всі сторони, а сам конфлікт розглядається як можливість удосконалення відносин та розвитку.²⁶

Гендерна рівність — рівний правовий статус жінок і чоловіків та рівні можливості для його реалізації, що дозволяє особам обох статей брати рівну участь у всіх сферах життєдіяльності суспільства.²⁷

Діалог (діалоговий процес, фасилітований діалог) — спеціально підготовлений груповий процес професійно підтримуваної комунікації, який відбувається за допомогою ведучих — фасилітаторів — і має на меті покращення розуміння і стосунків між учасниками і, у деяких випадках, — ухвалення рішень у спосіб, що передбачає рівну можливість учасників зустрічі висловлювати власні думки в безпечному просторі.²⁸

Інклюзивна громадянська ідентичність — ототожнення себе зі спільнотою громадян державного утворення; феномен свідомого та активного громадянства, що базується на ідеї визнання різноманітності та включення в життя держави й суспільства всіх груп громадян.²⁹

Історична пам'ять — міфологізована форма групових уявлень про минуле, що існує здебільшого у вигляді набору симулякрів, символів і «місць пам'яті». В умовах інформаційного суспільства вона набуває статусу певної гіперреальності, яка відчутно впливає на те, що зазвичай вважають реальністю.³⁰

Конфлікт-чутливість — розуміння того, як допомога (гуманітарна, технічна тощо) взаємодіє з конфліктом у певному контексті, з метою пом'якшити ненавмисні негативні наслідки такої допомоги та позитивно вплинути на вирішення конфлікту там, де це можливо, за допомогою гуманітарних заходів, заходів для розвитку та/або розбудови миру.³¹

Меморіалізація — система дій, спрямованих на надання матеріальному об'єкту або темі статусу точки фіксації історичних сенсів, а також на запуск колективних активностей у контексті теми згадування.³²

²⁵ Позиційний документ щодо інституційного забезпечення політики безпечної реінтеграції на Сході України, с. 4, <http://ucipr.org.ua/publicdocs/REINTEGRATION.pdf>

²⁶ Визначення Інституту миру та порозуміння, <https://safeschools.com.ua/myrna-shkola/shcho-take-myrna-shkola>

²⁷ Ст. 1 Закону України «Про забезпечення рівних прав та можливостей жінок і чоловіків», <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2866-15#Text>

²⁸ Аналітична записка «Як інтегрувати діалог у процеси перехідного правосуддя в Україні. / І. Брунова-Калісецька, Т. Кисельова, О. Мартиненко. — Київ, 2020. — С. 6, <https://md.ukma.edu.ua/wp-content/uploads/2020/09/Policy-paper-How-to-Integrate-Dialogue-into-TJ-2020.pdf>

²⁹ Енциклопедія сучасної України, <https://cutt.ly/9TlSKeG>

³⁰ Глосарій Платформи «Минуле/Майбутнє/Мистецтво», www.pastfutureart.org/glossary#Memorialization

³¹ CDA, Conflict Sensitivity and Do No Harm, <https://www.cdacollaborative.org/what-we-do/conflict-sensitivity/>

³² Глосарій Платформи «Минуле/Майбутнє/Мистецтво», <https://www.pastfutureart.org/glossary#Memorialization>

Мульти-трековий (багаторівневий) підхід — підхід до розуміння розбудови миру як сукупності багатьох ініціатив і заходів, що здійснюються на різних рівнях суспільства (від політичних перемовин на найвищому рівні до локальних ініціатив у місцевих громадах), де ініціативи на різних рівнях поєднуються задля позитивного взаємного впливу, а негативні впливи між рівнями мінімізуються.³³

Національний діалог — офіційний форум для переговорів на політичному рівні, який зазвичай скликається для вирішення питань, що становлять національне значення, наприклад, корінних причин конфліктів, наслідком яких були політичні протести або збройне насильство.³⁴

Негативний мир визначається відсутністю війни та насильства в суспільстві.³⁵

«Не нашкодь» (Do No Harm) — мінімальне зобов'язання будь-якого суб`єкта не завдавати шкоди після дії чи інтервенції в конфлікт, тобто свідомо розуміти та намагатися уникнути чи пом'якшити негативні наслідки своєї діяльності.³⁶

Перехідне правосуддя (правосуддя перехідного періоду, перехідна юстиція) — комплекс принципів, процесів, заходів і практик, спрямованих на відновлення справедливості щодо жертв широкомасштабних або систематичних порушень прав людини, створення умов і можливостей для розбудови миру в постконфліктний період або період трансформації політичних систем в авторитарних державах.³⁷

Позитивний мир характеризується стійким миром, який будується на стабільних інвестиціях в економічний розвиток та інституції, а також на суспільних установках, які сприяють сталому миру.³⁸

Політика пам`яті — споріднений з історичною політикою, але вужчий термін, що охоплює практики, пов'язані переважно з формуванням колективної або історичної пам`яті, і не передбачає інтервенції до сфери професійного історіописання та дидактичної історії; хоча останнім часом спостерігається тенденція «підкорювати» історичну науку завданням конструювання історичної пам`яті.³⁹

Примирення — заходи щодо відновлення довіри та забезпечення мирного співіснування та взаємодії представників різних сторін збройного конфлікту на всіх рівнях суспільства після повного припинення бойових дій (у постконфліктному періоді).⁴⁰

Соціальна згуртованість — якість співіснування людей всередині певної групи, а також їхні взаємини з оточуючими інституціями та іншими групами людей. Основою соціальної згуртованості є підвищення рівня соціальної довіри в суспільстві.⁴¹

Сталий мир — мета та процес формування єдиного бачення в суспільстві, при якому враховуються потреби всіх сегментів населення; яке охоплює заходи щодо попередження спалаху, ескалації, продовження й повторення конфліктів; у якому приділяється увага причинам конфліктів, підтримці припинення бойових дій між сторонами кон-

³³ Beyond the Tracks. Reflections on Multitrack Approaches to Peace Processes, p. 6, <https://www.swisspeace.ch/assets/publications/a879843a62/Multi-Track-01-block.pdf>

³⁴ Inclusive Peace, National Dialogue, <https://www.inclusivepeace.org/theme-posts/national-dialogues/>

³⁵ Positive Peace, <https://positivepeace.org/what-is-positive-peace>

³⁶ Interpeace, What is Peacebuilding?, https://www.interpeace.org/wp-content/uploads/2010/08/2010_IP_What_Is_Peacebuilding_Do_No_Harm_Conflict_Sensitivity_And_Peacebuilding.pdf

³⁷ Глосарій Платформи «Минуле/Майбутнє/Мистецтво», <https://www.pastfutureart.org/glossary#Porajmos>

³⁸ Positive Peace, <https://positivepeace.org/what-is-positive-peace>

³⁹ Глосарій Платформи «Минуле/Майбутнє/Мистецтво», <https://www.pastfutureart.org/glossary#Memorialization>

⁴⁰ Визначення членів робочої групи на основі визначення Peaceinsight, <https://www.peaceinsight.org/en/themes/transitional-justice-reconciliation/?location&theme=transitional-justice-reconciliation>

⁴¹ Індекс соціальної згуртованості і примирення (SCORE), <https://scoreforpeace.org/uk/ukraine/about>

фліктів, забезпечується примирення й рух до відновлення й розвитку.⁴²

Стійкість суспільства — здатність суспільних систем й інститутів протистояти загрозам, адаптуватися до їх дії та швидких змін безпекового середовища, як внутрішнього, так і зовнішнього, безперебійно функціонувати до й під час кризи, а також швидко відновлюватися після кризи до бажаної рівноваги на попередньому або на новому рівні.⁴³

⁴² Резолюція ООН А / RES / 70/262

⁴³ Резнікова О., Розбудова національної стійкості: концептуальні підходи, передові світові практики, https://niss.gov.ua/sites/default/files/2019-11/roa_presentation_niss_v01.pdf

Додаток 2. Методологія процесу інклюзивних консультацій

За своєю природою документ «Концептуальні засади політики розбудови миру в Україні в умовах збройного конфлікту, що триває» (Концепція) є продуктом спільних зусиль багатьох представників громадянського суспільства. Основним «власником» документа є українське громадянське суспільство, яке було підтримане урядом та міжнародною спільнотою. Щоб забезпечити «локальну власність», процес консультацій мобілізував громадські організації, неформальні ініціативи та осіб, які беруть активну участь у розбудові миру в Україні. Уряд (представлений МРТОТ) та міжнародна спільнота допомагали в консультаційному процесі громадянського суспільства.

Метою консультацій із громадянським суспільством було отримати об'єктивне відображення існуючих практик розбудови миру в Україні та на його основі розробити визначення, принципи та окреслити основні види діяльності з розбудови миру інклюзивним шляхом, щоб результат роботи підтримала (або принаймні не заперечувала) більшість представників громадянського суспільства, які брали участь у консультаціях, включно з жителями непідконтрольної уряду України території. За нашими оцінками, у консультаційному процесі взяли участь близько двадцяти людей, які живуть на непідконтрольній уряду України території. Очевидно, що такий інклюзивний процес не міг призвести до консенсусного результату, й учасники усвідомлювали, що не всі їхні пропозиції потраплять у фінальний документ. Було надзвичайно важливо зібрати ідеї представників громадянського суспільства «з чистого аркушу» і на основі цих ідей розробити перший проєкт документу. Візійний характер документу і його загальні рамки дозволили розробити базове універсальне розуміння розбудови миру в Україні. Проєкт документу надали всім учасникам консультаційного процесу і

більшість з них дали позитивний відгук щодо тексту, хоча певні питання, здебільшого обумовлені болісними компромісами щодо формувань, залишились неузгодженими. Відповідальність за текст повною мірою лежить на авторах документу — членах Робочої групи експертів Представництва Данської Ради у справах біженців в Україні.

Процес інклюзивних консультацій передбачав декілька етапів.

Етап 1. Аналіз зацікавлених сторін (стейкхолдерів) та кластеризація потенційних учасників консультацій

Щоб досягти якнайширшого рівня представництва, процес відбору учасників консультацій охопив усі можливі сфери діяльності з розбудови миру, які були визначені на основі попереднього картування та дослідження⁴⁴, та залучив учасників із найрізноманітнішим досвідом. У квітні 2021 Робоча група експертів провела попередній аналіз зацікавлених сторін шляхом «кабінетного» дослідження, яке дозволило виокремити 18 кластерів розбудови миру на основі комбінацій трьох підходів:

1. секторальний підхід до розбудови миру (якими видами діяльності займаються організації, наприклад, захист прав людини, діалог, журналістика миру тощо);
2. специфіка суб'єктів діяльності (окремі кластери були організовані для релігійних акторів, жінок, ветеранів тощо);
3. практична можливість організацій одного кластеру працювати разом і співпрацювати в консультаційному процесі.

Окрім секторальних і суб'єктних кластерів, кластери включали кілька загальних мереж (платформ), які займаються загальними питаннями розбудови миру одразу в декількох секторах і складаються з кількох десят-

⁴⁴ Кисельова Т., Мосейко А., Картування акторів в сфері розбудови миру, 2021, <https://md.ukma.edu.ua/publications/>; Кисельова Т., Картування громадянського суспільства в сфері розбудови миру: розбудова миру за будь-якою назвою, 2019, <https://md.ukma.edu.ua/publications/>

ків НГО. У зв'язку з історичним розвитком професійних спільнот, та/або особистими вподобаннями членів спільнот, чотири найбільші кластери включали в себе два підкластери. Кожен кластер/підкластер очолював координатор, особистість якого була прийнятною для членів кластеру/підкластеру. 18 кластерів/підкластерів, які були визначені на початку процесу, неминуче трансформувалися у процесі консультацій, а наприкінці процесу перегрупувалися наступним чином:

1. «Жінки, Мир, Безпека» (два підкластери)
2. Журналістика миру
3. Освіта з розбудови миру
4. Мистецтво та робота з історичною пам'яттю
5. Релігійні актори розбудови миру (два підкластери)
6. Фасилітатори діалогів (два підкластери)
7. Правозахисні організації (два підкластери)
8. Молодь у розбудові миру
9. Ветеранський рух
10. Організації ВПО, сімей полонених, інших груп, які постраждали від конфлікту
11. Крос-контактні діалогові ініціативи
12. Національна платформа «Діалог про мир та безпечну реінтеграцію»
13. Платформа CivilMPlus
14. Платформа з управління конфліктами в громадах
15. Мережа медіаторів та фасилітаторів діалогу східної України за координації Центру права та посередництва, члени Геоінформаційної системи моніторингу, аналізу, оцінки та вирішення конфліктів.

Етап 2. Початкові зустрічі з координаторами кластерів

У травні 2021 року Робоча група експертів Представництва Данської Ради у справах біженців в Україні провела онлайн зустріч для координаторів кластерів, під час якої пояснила логіку та потенційні результати кон-

сультаційного процесу. Представники МРТОТ також відвідали зустріч й пояснили їхній запит. Враховуючи специфіку правозахисної спільноти, для них була проведена окрема початкова зустріч, щоб досягти більшого рівня залученості.

Етап 3. Перше опитування для коригування відбору учасників

У травні 2021 року координатори першопочаткових кластерів заповнили опитувальник, метою якого було отримати інформовану згоду на участь у консультаційному процесі, а також отримати більше інформації про членів їхніх кластерів та інших кластерів (загальний перелік кластерів та координаторів був наданий), а також почути їхню думку про те, хто ще має бути залучений у процес консультацій. На основі аналізу відповідей на цей опитувальник список кластерів був скоригований, внаслідок чого було залучено ще більше людей до процесу консультацій.

Етап 4. Друге опитування щодо змісту майбутньої Концепції

У червні 2021 року координатори кластерів/підкластерів отримали другий опитувальник із предметними питаннями щодо змісту Концепції. Опитувальник включав відкриті питання, які потребували глибоких обговорень та дискусій між членами кластерів. Координатори кластерів мали змогу на власний розсуд організувати роботу всередині кластерів — проводити онлайн зустрічі з членами мережі в Zoom, дискусії в закритих групах Facebook та месенджерах чи зібрати письмові відповіді на питання. Координатори кластерів мали узагальнити відповіді членів та презентувати їхню спільну позицію. Половина кластерів/підкластерів успішно впоралася з цим завданням і змогли представити підсумки своїх обговорень, інші представили окремі відповіді своїх членів. У підсумку, опитування збило близько 100 сторінок цінних якісних даних.

Етап 5. Аналіз даних

Упродовж липня 2021 року Робоча група експертів проаналізувала якісні дані за до-

помогою системи кодування. Дані перекодовувалися шість разів, аби кристалізувати структуроване розуміння того, як представники громадянського суспільства бачать розбудову миру в Україні.

Етап 6. Робоча зустріч із координаторами кластерів

3 серпня 2021 року, Представництво Данської Ради у справах біженців в Україні організувало зустріч учасників консультаційного процесу. Уперше представники всіх секторів розбудови миру в Україні зустрілися разом і працювали в групах для подальшого розвитку своїх ідей для Концепції. Робоча група експертів представила основні результати дослідження. Представники МРТОТ узяли активну участь у заході, представили свої ідеї щодо майбутньої співпраці влади та громадянського суспільства у сфері розбудови миру, а також працювали в малих групах із учасниками. Захід фасилітували професійні фасилітатори. Результати групової роботи були записані та систематизовані в формі нотаток.

Етап 7. Розробка тексту Концепції

У серпні-вересні 2021 року Робоча група експертів розробила перший проєкт Концепції на основі аналізу опитування та результатів зустрічі 3 серпня 2021 року. Проєкт Концепції внутрішньо обговорювався з керівництвом Представництва Данської Ради у справах біженців в Україні.

Етап 8. Консультації щодо Концепції із МРТОТ

У жовтні 2021 року відбувся окремий раунд консультацій із представниками МРТОТ, які обговорили проєкт Концепції та надали свої письмові коментарі.

Етап 9. Чотири консультаційні зустрічі щодо проєкту Концепції з цільовими групами

Протягом жовтня-листопада 2021 року Робоча група експертів провела чотири додатко-

ві онлайн-консультації з чотирма цільовими групами. Передбачалося, що дві перші групи — члени крос-контактних діалогових ініціатив та ветерани АТО/ООС - будуть мати протилежний погляд на текст Концепції. Окрім людей, які брали участь у попередніх етапах консультацій, до консультацій були залучені нові учасники, щоб розширити спектр поглядів і представити максимально розбіжні погляди. Дві інші консультації були проведені з журналістами та міжнародними організаціями й донорськими установами, які працюють у сфері розбудови миру в Україні. Щоб гарантувати конфіденційність учасникам, зустрічі не були записані, але Робоча група експертів змогла занотувати коментарі учасників. Під час консультацій Робоча група експертів почула чесну критику тексту Концепції та конкретні пропозиції щодо вдосконалення формулювань певних частин тексту.

Етап 10. Зворотний зв'язок координаторів кластерів щодо проєкту Концепції

У листопаді 2021 року проєкт Концепції був поширений на умовах конфіденційності серед координаторів кластерів, які подали письмові коментарі до тексту. Загалом, чотири консультації та процес отримання зворотного зв'язку дозволили отримати понад 30 сторінок критики та коментарів до тексту.

Етап 11. Фіналізація тексту Концепції

За результатами всіх консультацій та зворотного зв'язку, Робоча група експертів фіналізувала текст Концепції. У Додатку 3 до Концепції знаходиться список осіб та організацій, які взяли участь у процесі інклюзивних консультацій. Щоб отримати інформовану згоду учасників консультацій на включення їхніх імен до списку учасників консультаційного процесу, Робоча група експертів зв'язалася з усіма учасниками, попросивши їх внести свої імена в спільний Google документ. Таким чином, була забезпечена інформована та прозора участь у консультаційному процесі.

Додаток 3. Список осіб та організацій, які брали участь у консультативному процесі

У консультативному процесі щодо розробки Концептуальних засад політики розбудови миру в Україні взяло участь понад 40 представників міжнародних організацій і донорських установ, які працюють у сфері розбудови миру й подолання наслідків

збройного конфлікту в Україні. Нижче представлено список представників організацій та ініціатив громадянського суспільства України, які брали участь у консультативному процесі.

Прізвище та ім'я	Назва організації, ініціативи
Арехта Андріана	ГО «Жіночий ветеранський рух»
Артемчук Віолета	ГО «Донбас СОС»
Баєва Тетяна	Подільський центр Гендерна рада
Біда Олексій	УГСПЛ
Вайсбанд Алла	ГО «Європа без кордонів», проєкт «Порозуміння. Релігійні спільноти та подолання поляризації українського суспільства»
Вершиніна Валерія	БО БФ «Стабілізейшен суппорт сервісез»
Галаган Юлія	Донбаський діалог
Ганцяк-Каськів Олена	Український центр ненасильницького спілкування і примирення «Простір гідності», «Інженери порозуміння»
Гоменюк Ганна	МБФ «Карітас України»
Гуменюк Наталія	Журналістка, співзасновниця Лабораторії журналістики суспільного інтересу
Довгополова Оксана	Платформа «Минуле / Майбутнє / Мистецтво», Одеський національний університет ім. І.Мечникова
Дятлик Тарас	Overseas Council - United World Mission
Ейгельсон Ірина	Незалежна експертка, тренерка, фасилітаторка діалогів
Єлігулашвілі Максим	Незалежний експерт, тренер, фасилітатор діалогів
Захарова Олена	ЦГІ «Ідеї змін»
Звонок Дмитро	ГО «Центр близькосхідних досліджень» (Українська Миротворча Школа)
Калениченко Тетяна	Ініціатива «Діалог у дії»
Кахідзе Алевтина	Художниця, співзасновниця та кураторка мистецької резиденції в селі Музичі для художників «Розширена історія Музичів»
Коваленко Георгій (Юрій)	ГО «Відкритий православний університет Святої Софії-Премудрості», проєкт «Порозуміння. Релігійні спільноти і подолання поляризації українського суспільства»
Коваль Роман	ГО «Інститут миру та порозуміння»
Котелянець Ігор	Об'єднання родичів політв'язнів Кремля
Кузнецова Олена	Активістка
Куликов Андрій	Голова правління, ведучий, Громадське радіо
Куришко Ольга	ГО «КРИМСОС»

Додаток 3. Список осіб та організацій, які брали участь у консультаційному процесі

Лупацій Володимир	Національна Платформа «Діалог про мир та безпечну реінтеграцію»
Любимова Яна	Рада ВПО при Луганській обласній військово-цивільній адміністрації
Макух Алла	ГО «Всеукраїнський громадський рух матерів та родичів учасників АТО «Берегиня»
Марущенко Олег	ГО «ЕдКемп Україна», Громадська служба миру – GIZ Україна
Ненька Анастасія	Інформаційно-консультативний жіночий центр
Нестеренко Надія	Східноукраїнський центр громадських ініціатив
Новиков Валерій	Луганський обласний правозахисний центр «Альтернатива», Платформа CivilMPlus
Носач Тетяна	Активістка
Петрова Світлана	ГО «Центр права та посередництва», Мережа посередників ГІСМА-ОВК
Полякова Ольга	Інформаційно-консультативний жіночий центр
Потапова Оксана	Незалежна експертка з питань гендеру, миру та безпеки, дослідниця
Проскуренко Наталя	БФ «Право на Захист»
Пугачова Марина	Маріупольська асоціація жінок «Берегиня»
Саакян Олег	Національна Платформа «Діалог про мир та безпечну реінтеграцію»
Сайтарли Ганна	Активістка
Салахова Яна	ГО «Театр змін», незалежна експертка з питань дискримінації, мови ворожнечі та злочинів нетерпимості
Суслова Олена	Інформаційно-консультативний жіночий центр
Терещенко Інна	Одеська Обласна Група Медіації
Тична Богдана	Військовослужбовиця, учасниця бойових дій
Тищенко Юлія	Національна Платформа «Діалог про мир та безпечну реінтеграцію»
Томак Марія	Координаторка Медійної ініціативи за права людини
Усманова Марина	БО «Інша»
Шишкіна Еліна	БФ «Право на захист»

